

College voor Examens

MUZIEK HAVO

Syllabus centraal examen 2012

November 2010

Verantwoording:

© 2010 College voor Examens, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Inhoud

VOORWOORD	5
1. INLEIDING	6
2. VERDELING EXAMINERING CE/SE	7
3. SPECIFICATIE VAN DE GLOBALE EINDTERMEN VOOR HET CE	8
SUBDOMEIN A1: WAARNEMEN EN WETEN	8
SUBDOMEIN A2: ANALYSEREN EN INTERPRETEREN	8
4. HET CENTRAAL EXAMEN	9
4.1 ZITTINGEN CENTRAAL EXAMEN	9
4.2 VAKSPECIFIEKE REGELS CORRECTIEVOORSCHRIFT	9
4.3 HULPMIDDELEN	9
4.4 COMPUTERTOETSING	9
BIJLAGE 1. STOFOMSCHRIJVING VAN SUBDOMEINEN A1 (WAARNEMEN EN WETEN) EN A2 (ANALYSEREN EN INTERPRETEREN)	10
BIJLAGE 2: EXAMENPROGRAMMA MUZIEK HAVO	20

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld. In het examenprogramma zijn de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) zich uitstrekt: het CE-deel van het examenprogramma. Het examenprogramma geldt tot nader order.

Het College voor Examens (CvE - voorheen CEVO¹) geeft in een syllabus, die in beginsel jaarlijks verschijnt, een toelichting op het CE-deel van het examenprogramma. Behalve een beschrijving van de exameneisen voor een centraal examen kan de syllabus verdere informatie over het centraal examen bevatten, bijvoorbeeld over een of meer van de volgende onderwerpen: specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het schoolexamen, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computerexamens), voorbeeldopgaven, toelichting op de vraagstelling, toegestane hulpmiddelen.

Ten aanzien van de syllabus is nog het volgende op te merken. De functie ervan is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar hun aard is een syllabus dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk, al zal dat maar in beperkte mate voorkomen, dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Een syllabus is zodoende een hulpmiddel voor degenen die anderen of zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholingsinstanties. De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor zijn door de SLO handreikingen geproduceerd die niet in deze uitgave zijn opgenomen.

Deze syllabus geldt voor het examenjaar 2012. Syllabi van eerdere jaren zijn niet meer geldig en kunnen van deze versie afwijken. Voor het examenjaar 2013 wordt een nieuwe syllabus vastgesteld. Het CvE publiceert uitsluitend digitale versies van de syllabi. Dit gebeurt via Examenblad.nl (www.examenblad.nl), de officiële website voor de examens in het voortgezet onderwijs. In de syllabi 2012 zijn de wijzigingen ten opzichte van de vorige syllabus voor het examenjaar 2011 duidelijk zichtbaar. De veranderingen zijn geel gemarkeerd. Er zijn diverse vakken waarbij de syllabus 2012 geen inhoudelijke veranderingen heeft ondergaan.

Een syllabus kan zo nodig ook tussentijds worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekendgemaakt worden. Kijkt u voor alle zekerheid jaarlijks in september op Examenblad.nl.

Het CvE stelt het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen vast en de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen. Deze vaststelling wordt gepubliceerd in het rooster voor de centrale examens en in de Septembermededeling.

Voor opmerkingen over syllabi houdt het CvE zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@cve.nl of aan CvE, Postbus 315, 3500 AH Utrecht.

De voorzitter van het College voor Examens,
Drs. H.W. Laan

---

¹ Op 1 oktober 2009 is de CEVO (Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven) opgegaan in het CvE. De CEVO bestaat niet meer, maar besluiten van de CEVO, onder meer over de syllabi, blijven van kracht zolang deze niet herzien zijn door het CvE.

1. Inleiding

Deze syllabus bestaat uit de tekst examenstof centraal examen en schoolexamen, gevolgd door een toelichting op de eindtermen van het theoretisch deel (domein A Vaktheorie). In de bijlagen bij die toelichting zijn een stofomschrijving en een begrippenlijst van de subdomeinen 'Waarnemen en weten' en 'Analyseren en interpreteren' opgenomen en is het geglobaliseerde examenprogramma bijgevoegd.

2. Verdeling examinering CE/SE

De formuleringen voor het eindexamen havo en vwo zijn grotendeels gelijklopend met uitzondering van het kunnen volgen van een partituur voor vwo, Subdomein A1: Waarnemen en weten.

Het centraal examen heeft betrekking op domein A.

Het CvE stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

Het CvE maakt indien nodig een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- ten minste de domeinen en subdomeinen waarop het centraal examen geen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: een of meer domeinen of subdomeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

Tabel: Examenstof muziek havo in CE en SE

Domein	CE	moet in SE	mag in SE
Domein A Vaktheorie			
Subdomein A1: Waarnemen en weten	X		X
Subdomein A2: Analyseren en interpreteren	X		X
Subdomein A3: Muziek en cultuur		X	
Domein B Praktijk			
Subdomein B1: Zingen en spelen		X	
Subdomein B2: Improviseren en componeren		X	
Domein C Oriëntatie op studie en beroep.		X	

3. Specificatie van de globale eindtermen voor het CE

Subdomein A1: Waarnemen en weten

1. De kandidaat kan:

- een muzieknotatie volgen;
- klinkende eenvoudige ritmes en melodiefragmenten noteren;
- muzikale aspecten onderscheiden, herkennen en benoemen naar aanleiding van klinkende voorbeelden.

Toelichting

Het gaat hier om luistervaardigheid en muzikaal voorstellingsvermogen.

Voor specificaties van de luistervaardigheid en het muzikaal voorstellingsvermogen zie bijlage 1 “Stofomschrijving van subdomein A1 (Waarnemen en weten) en A2 (Analyseren en interpreteren)”.

Het muzikaal voorstellingsvermogen houdt onder andere in: het volgen en het noteren van ritme/melodie.

- voor havo:
  - het invullen van ontbrekende noten in een gegeven melodie of ritme en het noteren van een ritme;
  - het kunnen volgen van een muzieknotatie.
- voor vwo:
  - het noteren van klinkende voorbeelden;
  - het kunnen volgen van een muzieknotatie of een partituur.

Subdomein A2: Analyseren en interpreteren

2. De kandidaat kan:

- muzikale structuren analyseren naar aanleiding van klinkende voorbeelden;
- muzikale processen interpreteren;
- zijn muzikale beleving in verband brengen met de muzikale aspecten, betekenissen en functies van muziek.

Toelichting

De specificaties van de stof zijn opgenomen in bijlage 1 “Stofomschrijving van subdomein A1 (Waarnemen en weten) en A2 (Analyseren en interpreteren)”. Indien sprake is van een technische term dan wordt daarmee bedoeld een van de begrippen (bgr) zoals vermeld in bijlage.

4. Het centraal examen

4.1 Zittingen centraal examen

Raadpleeg hiervoor het Examenblad, www.examenblad.nl

4.2 Vakspecifieke regels correctievoorschrift

Raadpleeg hiervoor het Examenblad, www.examenblad.nl

4.3 Hulpmiddelen

Bij de centrale-examens muziek is alleen het standaardpakket hulpmiddelen toegestaan.

4.4 Computertoetsing

In de gemengde en theoretische leerweg vmbo wordt het centraal examen afgenomen met behulp van een computer. Voor de examens havo en vwo heeft in het schooljaar 2009/2010 een eerste pilot plaatsgevonden, waarbij het examen geheel met de computer werd afgenomen.

Bijlage 1. Stofomschrijving van subdomeinen A1 (Waarnemen en weten) en A2 (Analyseren en interpreteren)

a. Ritme

	Havo	Vwo
lv²	Onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - de afwisseling van geluid en stilte; - beweeglijke en statische figuren. Herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - een break. - een trioel, een syncope. 	Onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - de afwisseling van geluid en stilte; - beweeglijke en statische figuren; - regelmatige en onregelmatige beweging. Herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - een break; - een trioel, een syncope, polyritmiek; ostinaat ritme; swing.
mv-ce³	<ul style="list-style-type: none"> - Volgen van een ritme. - Noteren van ritmen. Interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> - ritmische spanningen en ontspanningen, veranderingen en contrasten. 	<ul style="list-style-type: none"> - Volgen van een ritme. - Noteren van ritmen. Interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> - ritmische spanningen en ontspanningen, veranderingen en contrasten.
bgr⁴	<ul style="list-style-type: none"> - Toonduur. - Notenwaarden (hele tot en met zestiende noot en rust). - Verlenging van de noot met punt achter de noot. - Verbindingsboog. - Teleenheid. - Trioel. - Break. - Fill. - Swing. - Syncope. - Ostinaat ritme. 	<ul style="list-style-type: none"> - Toonduur. - Notenwaarden (hele tot en met zestiende noot en rust). - Verlenging van de noot met punt achter de noot. - Verbindingsboog. - Teleenheid, tactus, puls. - Antimetrische figuren: duool, trioel, kwintool. - Hemiool. - Break. - Fill. - Polyritmiek. - Swing. - Syncope. - Ostinaat ritme. - Complementair ritme. - Vrij ritme.

b. Maat

	Havo	Vwo
lv	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - twee- en driedelige maatsoorten; - opmaat; - maatwisseling. 	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - twee- en driedelige maatsoorten; - opmaat; - maatwisseling; - onregelmatige maatsoort.
mv-ce	Plaatsen van maatstrepen in een notenvoorbeeld.	Plaatsen van maatstrepen in een notenvoorbeeld.
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Maatstreep. - Maataanduiding. - Tweedelig, driedelig. - Opmaat. - Maatwisseling. - Onregelmatige maat. - Beat en afterbeat. 	<ul style="list-style-type: none"> - Maatstreep. - Maataanduiding. - Tweedelig, driedelig. - Opmaat. - Maatwisseling. - Onregelmatige maat. - Beat en afterbeat. - Polymetriek.

² lv = luistervaardigheid

³ mv-ce = muzikaal voorstellingsvermogen in het CE

⁴ bgr = begrippen die bij dit item van de stofomschrijving horen

c. Tempo

	Havo	Vwo
lv	Herkennen van goed te onderscheiden tempi in drie categorieën: langzaam, rustig en snel. Herkennen en benoemen van tempowijzigingen.	Herkennen van goed te onderscheiden tempi in drie categorieën: langzaam, rustig en snel. Herkennen en benoemen van tempowijzigingen.
mv-ce	Interpreteren: - van tempocontrasten en tempokeuzes in compositie en uitvoeringspraktijk.	Interpreteren: - van tempocontrasten en tempokeuzes in compositie en uitvoeringspraktijk.
bgr	Tempo-aanduidingen: - largo, adagio; - andante, moderato; - allegro, presto. - slow, medium, fast. Tempowijzigingen: - accelerando, ritenuto, a tempo. Metronoom en manier van aanduiden. Beats per minute (bpm).	Tempo-aanduidingen: - largo, adagio, lento, grave; - andante, moderato; - allegro, presto. - slow, medium, fast. Tempowijzigingen: - accelerando, ritenuto/ritardando/rallentando, a tempo. Tempotoevoegingen: - meno, mosso, -issimo, -etto; -ino. Metronoom en manier van aanduiden. Beats per minute (bpm).

d. Toonhoogte

	Havo	Vwo
lv	Onderscheiden van globaal toonhoogteverloop in richting en afstand. Herkennen van: - een glissando; - chromatiek.	Onderscheiden van globaal toonhoogteverloop in richting en afstand. Herkennen van: - een glissando; - chromatiek; - Sprechgesang.
mv-ce	Noteren: - ontbrekende noten in een melodiefragment in de G-sleutel met maximaal drie voortekens. Volgen: - een genoteerde melodie. Interpreteren: - melodische spanningen en ontspanningen, veranderingen en contrasten.	Noteren: - een aangeboden melodie in de G-sleutel met maximaal vier voortekens. Volgen: - een genoteerde melodie. Interpreteren: - melodische spanningen en ontspanningen, veranderingen en contrasten; - chromatische effecten.
bgr	- Absolute notennamen. - Intervallen tot en met het octaaf: groot, klein, rein. - Het notenschrift. - G-sleutel, F-sleutel. - Voortekens: kruis, mol, herstellingsteken. - Glissando. - Chromatiek. - Transponeren.	- Absolute notennamen. - De intervallen. - Het notenschrift. - G-sleutel, F-sleutel, C-sleutel. - Voortekens: kruis, mol, herstellingsteken. - Glissando. - Chromatiek. - Transponeren.

e. Toonsoort

	Havo	Vwo
lv	Onderscheiden: <ul style="list-style-type: none"> - dat een fragment tonaal of atonaal is; - de grondtoon in een muziekfragment. Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - majeur en mineur.	Onderscheiden: <ul style="list-style-type: none"> - dat een fragment tonaal of atonaal is; - de grondtoon in een muziekfragment. Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - modaliteit; - majeur en mineur; - picardische terts.
mv-ce	x	Interpreteren van tonale processen.
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Tonaliteit. - Toonladders: pentatoniek, diatoniek, majeur en mineur tot en met drie voortekens. - Atonaliteit. - Dodecafonie - Melodische functies: grondtoon. - Modulatie.	<ul style="list-style-type: none"> - Tonaliteit. - Toonladders: pentatoniek, diatoniek, majeur, mineur, heletonstoonladder. - Modaliteit. - Atonaliteit. - Bitonaliteit. - Polytonaliteit. - Dodecafonie, reeksen. - Melodische functies: grondtoon; dominanttoon; leidtoon. - Picardische terts. - Modulatie.

f. Dynamiek

	Havo	Vwo
lv	Herkennen: <ul style="list-style-type: none"> - het dynamisch verloop van een compositie, eventueel via een grafische voorstelling. Noteren: <ul style="list-style-type: none"> - dynamische tekens invullen in een luistervoorbeeld, uitgaande van ten minste één gegeven teken.	Herkennen: <ul style="list-style-type: none"> - het dynamisch verloop van een compositie, eventueel via een grafische voorstelling. Noteren: <ul style="list-style-type: none"> - dynamische tekens invullen in een luistervoorbeeld, uitgaande van ten minste één gegeven teken.
mv-ce	Interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> - dynamische effecten.	Interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> - dynamische effecten.
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Forte, fortissimo, mezzo-forte. - Piano, pianissimo. - Crescendo, decrescendo. - Sforzando. - Terrassendynamiek. - Overgangsdynamiek.	<ul style="list-style-type: none"> - Forte, fortissimo, mezzo-forte. - Piano, pianissimo, mezzo-piano. - Crescendo, decrescendo, diminuendo. - Sforzando. - Terrassendynamiek. - Overgangsdynamiek.

g. Samenklank

	Havo	Vwo
lv	Onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - homofonie en polyfonie. Bepalen van een unisono-moment. Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - terts en kwint; - sequens; - bourdon; - orgelpunt; - twee- en driestemmigheid; - eenvoudig akkoordschema; - twaalfmatig bluesschema.	Onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - homofonie en polyfonie; - consonanten en dissonanten. Bepalen van een unisono-moment. Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - kleine en grote terts en reine kwint; - albertijnse bas; - sequens; - bourdon; - orgelpunt; - twee- en driestemmigheid. - Cluster. Analyseren van: <ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige akkoordschema; - bluesschema.

mv-ce	x	Interpreteren:
		- vergelijken en beoordelen van verschillende interpretaties.
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Intervallen tot en met het octaaf: groot, klein, rein. - Akkoord: grote en kleine drieklank. - Homofonie en polyfonie. - Modulatie. - Gebroken drieklank. - Bourdon, orgelpunt. - Unisono. - Sequens. - Close harmony. - Bluesschema. 	<ul style="list-style-type: none"> - Intervallen tot en met het octaaf: groot, rein, klein, overmatig. - Consonant en dissonant. - Akkoord: grote en kleine drieklank. - Homofonie en polyfonie. - Cadens I-IV-V. - Modulatie naar dominant en parallelle toonsoort. - Gebroken drieklank. - Albertijnse bas. - Bourdon, orgelpunt. - Unisono. - Sequens. - Chromatiek. - Close harmony. - Cluster. - Meest voorkomende akkoordsymbolen: C, Cm, C7.

h. Uitvoeringspraktijk

	Havo	Vwo
lv	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - pizzicato; - legato, portato, staccato; - de toepassing van versieringen; - scat vocal; - dirty intonation. 	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - pizzicato; - arco, arpeggio, vibrato; - legato, portato, staccato; - de toepassing van versieringen; - scat vocal; - dirty intonation; - Blue note.
mv-ce	x	Interpreteren:
		- een eenvoudige partituur volgen;
		- verschillende interpretaties vergelijken en beoordelen.
bgr	Articulatie en frasering. Staccato, portato, legato. Fermate. Pizzicato. Vibrato. Scat vocal. Elektronische effectklanken (vervorming). Versiering. Partituur, directie. 8 boven of onder de sleutel (8va). Arrangement, cover. Soundtrack. Da capo al fine, dal segno. De herhalingstekens. Tutti. A capella.	Articulatie en frasering. Staccato, portato, legato. Fermate. Generale pauze. Inégalité. Dirty intonation. Pizzicato. Arco. Arpeggio. Vibrato. Reverb. Scat vocal. Elektronische effectklanken (vervorming). Versiering. Partituur, directie. 8 boven of onder de sleutel (8va). Interpretatie. Arrangement, cover. Soundtrack. Da capo al fine, dal segno. De herhalingstekens. Tutti. A capella.

Blue note.
Rappen.

Blue note.
Rappen.

---

i. Klankkleur

	Havo	Vwo
lv	<p>Herkennen van:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, maar niet het verschil tussen: claves - woodblock, klokkenspel - celesta, agogo bells - cowbell, tamboerijn - beatrijng, bongo's - conga's/djembé, dwarsfluit - piccolo, hobo - althobo, luit - gitaar, spinet - klavecimbel, viool - altviool, altviool - cello; - elektronische instrumenten als keyboard, synthesizer, sampler, enz.; - de in de begrippenlijst genoemde zangstemmen; - de in de begrippenlijst genoemde combinaties.	<p>Herkennen van:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, maar niet het verschil tussen: claves - woodblock, klokkenspel - celesta, agogo bells - cowbell, tamboerijn - beatrijng, bongo's - conga's/djembé, dwarsfluit - piccolo, hobo - althobo, luit - gitaar, spinet - klavecimbel, viool - altviool, altviool - cello; - elektronische instrumenten als keyboard, synthesizer, sampler, enz.; - de in de begrippenlijst genoemde zangstemmen, met uitzondering van mezzo-sopraan, bariton en counter-tenor; - de in de begrippenlijst genoemde combinaties.
mv-ce	<p>Interpreteren:</p> <ul style="list-style-type: none"> - klankkleurprocessen zoals contrast, menging, verschuiving.	<p>Interpreteren:</p> <ul style="list-style-type: none"> - klankkleurprocessen zoals contrast, menging, verschuiving.
bgr	<p><u>Slaginstrumenten</u></p> <p><i>Idiofonen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - claves, woodblock, castagnetten; - bekkens (cymbals), triangel, gong; - xylofoon (marimba); - klokkenspel, celesta, vibrafoon; - buisklokken; - agogo bells, cabasa, maracas, cowbell; - guiro (rasp); - beiaard. <p><i>Membranofonen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - tamboerijn, grote trom, snaartrommel (kleine trom), pauken, conga's, bongo's, djembé. <p><i>Drumstel</i> bestaande uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> - hi-hat, cymbals, snaredrum, bassdrum, tomtoms, floortoms. <p><u>Blaasinstrumenten</u></p> <p><i>Houtblazers:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - blokfluit, dwarsfluit, piccolo, panfluit; - hobo, althobo, fagot; - klarinet, saxofoon. <p><i>Koperblazers:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - trompet, trombone, hoorn, tuba. <p><i>Blaas-/toetsinstrumenten:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - orgel, accordeon, mondharmonica.	<p><u>Slaginstrumenten</u></p> <p><i>Idiofonen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - claves, woodblock, castagnetten; - bekkens (cymbals), triangel, gong; - xylofoon (marimba); - klokkenspel, celesta, vibrafoon; - buisklokken; - agogo bells, cabasa, maracas, cowbell; - guiro (rasp); - beiaard. <p><i>Membranofonen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - tamboerijn, grote trom, snaartrommel (kleine trom), pauken, conga's, bongo's, djembé. <p><i>Drumstel</i> bestaande uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> - hi-hat, cymbals, snaredrum, bassdrum, tomtoms, floortoms. <p><u>Blaasinstrumenten</u></p> <p><i>Houtblazers:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - blokfluit, dwarsfluit, piccolo, panfluit; - kromhoorn; - hobo, althobo, fagot; - klarinet, saxofoon. <p><i>Koperblazers:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - trompet, trombone, hoorn, tuba. <p><i>Blaas-/toetsinstrumenten:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - orgel, accordeon, mondharmonica.

<u>Snaarinstrumenten</u>	<u>Snaarinstrumenten</u>
<p><i>Getokkeld:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - harp; - akoestische gitaar, luit; - klavecimbel. <p><i>Gestreken:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - viool, altviool, cello, contrabas; - vedel, gamba; <p><i>Aangeslagen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - cymbalom, piano. 	<p><i>Getokkeld:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - harp; - akoestische gitaar, luit; - spinet, klavecimbel. <p><i>Gestreken:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - viool, altviool, cello, contrabas; - vedel, gamba; <p><i>Aangeslagen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - cymbalom, piano.
<p><u>Elektronische en elektrisch versterkte instrumenten:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - keyboard, synthesizer; - elektrische gitaar, basgitaar; - drumcomputer. 	<p><u>Elektronische en elektrisch versterkte instrumenten:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - keyboard, synthesizer; - elektrische gitaar, basgitaar; - drumcomputer.
<p><u>De menselijke stem:</u> sopraan, alt, tenor, bas.</p>	<p><u>De menselijke stem:</u> sopraan, mezzo-sopraan, alt, counter-tenor, tenor, bariton, bas.</p>
<p><u>Orkesten en ensembles</u></p> <p><i>Vocale ensembles (koren):</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gemengd koor, kinderkoor, mannenkoor, vrouwenkoor. <p><i>Instrumentale ensembles:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - orkesten: strijkorkest, symfonieorkest, bigband, fanfare, harmonie, drumband, steelband. <p><i>Kleinere en gemengde ensembles:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - duo; - trio; - kwartet: blokfluitkwartet, strijkkwartet, koperkwartet, saxofoonkwartet; - jazzband; - bigband; - combo; - popgroep/popformatie. 	<p><u>Orkesten en ensembles</u></p> <p><i>Vocale ensembles (koren):</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gemengd koor, kinderkoor, mannenkoor, vrouwenkoor. <p><i>Instrumentale ensembles:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - orkesten: strijkorkest, symfonieorkest, bigband, fanfare, harmonie, drumband, steelband. <p><i>Kleinere en gemengde ensembles:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - duo; - trio; - barok trio; - kwartet: blokfluitkwartet, strijkkwartet, koperkwartet, saxofoonkwartet; - jazzband; - bigband; - combo; - popgroep/popformatie.

j. Melodische relaties

	Havo	Vwo
lv	<p>Herkennen van:</p> <ul style="list-style-type: none"> - motiefverwerking; - een break. <p>Analyseren van muzikale zinnen.</p>	<p>Herkennen van:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de motiefverwerkingstechnieken, voortspinnen, ontwikkelen en contrast; - Leitmotiv; - een break. <p>Analyseren van muzikale zinnen.</p>
mv-ce	<p>Interpreteren van:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de werking van zinsbouw. 	<p>Interpreteren van:</p> <ul style="list-style-type: none"> - periodische zinsbouw en de doorbreking daarvan; - motiefverwerking.

bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Motief. - Motiefverwerking: voortspinnen, contrast, ontwikkeling. - Thema. - Muzikale zin, voor- en nazin. - Accent: A en A'. - Liedvormen. - Break, fills, riff. - Bridge. - Walking bass. - Sequens. 	<ul style="list-style-type: none"> - Motief. - Motiefverwerking: voortspinnen, contrast, ontwikkeling. - Thema. - Muzikale zin, voor- en nazin. - Accent: A en A'. - Periodische zinsbouw. - Liedvormen. - Break, fills, riff. - Bridge. - Walking bass. - Sequens.
------------	---	--

k. Liedsoorten

	Havo	Vwo
lv		Onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - een coupletlied, een gevarieerd coupletlied en een doorgecomponeerd lied. Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - het verschil tussen een volkslied en een kunstlied.
mv-ce	Interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - de relatie tussen tekst en lied. 	Interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - de relatie tussen tekst en lied.
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Naar inhoud en functie: protestlied, levenslied, blues. - Naar soort: geestelijk lied, volkslied, kunstlied, blues, (pop)song. 	<ul style="list-style-type: none"> - Naar inhoud en functie: protestlied, levenslied, blues. - Naar soort: geestelijk lied, volkslied, kunstlied, blues, (pop)song, chanson. - Naar vorm: coupletlied, gevarieerd coupletlied, doorgecomponeerd lied.

l. Rondo

	Havo	Vwo
lv	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - refreinen; - rondo. 	Analyseren van rondovormen.
mv-ce	x	x
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Rondo. - Refrein. 	<ul style="list-style-type: none"> - Frans rondo. - Weens rondo. - Couplet en refrein.

m. Dansen

	Havo	Vwo
lv	Vergelijkenderwijs herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - menuet en wals; - tango en rumba. 	Vergelijkenderwijs herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - pavane, sarabande en gigue; - menuet en wals; - tango en rumba.
mv-ce	x	x
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Pavane, gaillarde. - Allemande, courante, sarabande, gigue. - Menuet. - Wals, mars. - Tango, rumba. - Rock 'n' roll-dans. - Suite. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pavane, gaillarde. - Allemande, courante, sarabande, gigue, gavotte, bourrée. - Menuet. - Wals, mazurka, mars. - Tango, rumba, samba, cha cha cha. - Rock 'n' roll-dans. - Suite.

n. Variatie

	Havo	Vwo
lv	<ul style="list-style-type: none"> - Opmerken van de aanwezigheid van een ostinate bas. - Herkennen van een gegeven wanneer dit gevarieerd wordt.	<ul style="list-style-type: none"> - Opmerken van de aanwezigheid van een ostinate bas. - Herkennen van een gegeven wanneer dit gevarieerd wordt. - Analyseren van de aard van de variaties.
mv-ce	Volgen van: <ul style="list-style-type: none"> - een thema in een chaconne of passacaglia; - een bepaald gegeven wanneer dit gevarieerd wordt.	Volgen van: <ul style="list-style-type: none"> - een thema in een chaconne of passacaglia; - een bepaald gegeven wanneer dit gevarieerd wordt. Beschrijven van de aard van variaties.
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Variaties op een akkoordschema, onder andere het bluesschema. - Variaties op een melodie in de bas waaronder: ostinate bas. - Variaties op een thema: ritmische variaties; melodische variaties; tonale variaties.	<ul style="list-style-type: none"> - Variaties op een akkoordschema, onder andere het bluesschema. - Variaties op een melodie in de bas waaronder: ostinate bas; chaconne/passacaglia/ground. - Variaties op een thema: ritmische variaties; melodische variaties; tonale variaties; harmonische variaties.

o. Concerterende structuren

	Havo	Vwo
lv	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - dubbelkorigheid; - een cadens in een soloconcert. Onderscheiden in een concerto grosso van concerto grosso, concertino en tutti. Identificeren van het solo-instrument in een soloconcert.	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - dubbelkorigheid; - een cadens in een soloconcert. - het solo-instrument in een soloconcert. Onderscheiden in een concerto grosso van concerto grosso, concertino en tutti.
mv-ce	Interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - de rol van het solo-instrument ten opzichte van het orkest.	Interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - de rol van het solo-instrument ten opzichte van het orkest.
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Dubbelkorigheid. - Concerto grosso. - Concertino, tutti. - Soloconcert. - Cadens.	<ul style="list-style-type: none"> - Dubbelkorige structuren, dubbelkorigheid. - Concerto grosso. - Concertino, tutti. - Soloconcert. - Cadens.

p. Symfonische structuren

	Havo	Vwo
lv	Vaststellen van contrastwerking door middel van: <ul style="list-style-type: none"> - majeur - mineur; - hard - zacht; - unisono - akkoord; - tutti - solo; - blazers - strijkers; - snel - langzaam; - homofoon - polyfoon.	Vaststellen van contrastwerking door middel van: <ul style="list-style-type: none"> - majeur - mineur; - tonica - dominant; - hard - zacht; - unisono - akkoord; - tutti - solo; - blazers - strijkers; - snel - langzaam; - homofoon - polyfoon.

mv-ce	x	Interpreteren:	- het met behulp van een eenvoudige partituur volgen en toelichten van hoofdvormstructuren.
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Klassieke vierdeling sonate en symfonie. - Menuet of scherzo als derde deel van een symfonie. - Contrastwerking. - Indeling van de hoofdvorm: expositie: thema I, thema II. - Doorwerking. - Reprise: thema I, thema II. - Coda. - Toonsoorten gekoppeld aan hoofdvorm. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ouverture. - Klassieke vierdeling sonate en symfonie. - Menuet of scherzo als derde deel van een symfonie. - Contrastwerking. - Indeling van de hoofdvorm: expositie: thema I, overgang, thema II, slotgroep. - Doorwerking. - Reprise: thema I, verbinding, thema II, slotgroep. - Coda. - Toonsoorten gekoppeld aan hoofdvorm. 	

q. Polyfone structuren

	Havo	Vwo
lv	Onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - tegenbeweging; - gelijke (= parallelle) beweging; - imitatie. Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - polyfonie; - canon; - de expositie van een fuga. 	Onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - tegenbeweging; - gelijke (= parallelle) beweging; - imitatie; - stemparen. Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - polyfonie; - canon; - een stretto. Analyseren van de expositie van een fuga.
mv-ce	Volgen van steminzetten.	Volgen van: <ul style="list-style-type: none"> - steminzetten; - een cantus firmus.
bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Polyfonie. - Stemvoeringsaspecten: gelijke (= parallelle) beweging. - Tegenbeweging. - Imitatie. - Tegenmelodie. - Vergroting en verkleining; - Canon. - Fuga en fuga-expositie. 	<ul style="list-style-type: none"> - Polyfonie. - Stemvoeringsaspecten: gelijke (= parallelle) beweging. - Tegenbeweging. - Imitatie. - Stemparen. - Tegenmelodie. - Spiegeling. - Vergroting en verkleining. - Cantus firmus. - Canon. - Madrigaal, motet. - Fuga: expositie; doorwerking; divertimento; stretto.

r. Mis, oratorium, opera, musical

	Havo	Vwo
lv	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - een recitatief; - een aria. 	Herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - een recitatief (secco en accompagnato); - een aria.
mv-ce	Interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - tekstuitbeeldingen in aria's, songs en koren. 	Interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - tekstuitbeeldingen in aria's, songs en koren.

bgr	<ul style="list-style-type: none"> - Opera, operette. - Musical. - Oratorium, passie, cantate. - Recitatief. - Aria. - Song. 	<ul style="list-style-type: none"> - Opera, operette. - Musical. - Oratorium, passie, cantate. - Mis: Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei. - Requiem. - Recitatief. - Recitativo secco en accompagnato. - Aria. - Aria met obligaat instrument. - Song. - Ouverture.
------------	--	--

s. Algemene structuurbegrippen

Havo	Vwo
Accent, afsluiting, afwisseling, antwoord, balans, baslijn, beantwoording, begeleiding, beweging, bezetting, contrast, effect, element, herhaling, intro, naspel, omvang, onregelmatig, ontwikkeling, oplossing, overgang, periode, spanning en ontspanning, symboliek, symmetrie, tegenmelodie, tegenstem, tekstuitbeelding, verbinding, verdubbeling, voorspel.	Accent, afsluiting, afwisseling, antwoord, balans, baslijn, beantwoording, begeleiding, beweging, bezetting, cesuur, complementair, complex, contrast, effect, element, herhaling, intro, motoriek, naspel, nuance, omvang, onregelmatig, ontwikkeling, oplossing, overgang, periode, spanning en ontspanning, symboliek, symmetrie, tegenmelodie, tegenstem, tekstuitbeelding, verbinding, verdichting, verdubbeling, verdunning, vergroting, verkleining, voorspel.

Bijlage 2: Examenprogramma muziek havo

Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

- Domein A Vaktheorie
- Domein B Praktijk
- Domein C Oriëntatie op studie en beroep.

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op domein A.

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

De CEVO maakt indien nodig een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- de domeinen en subdomeinen waarop het centraal examen geen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: een of meer domeinen of subdomeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

De examenstof

Domein A: Vaktheorie

Subdomein A1: Waarnemen en weten

1. De kandidaat kan:

- een muzieknotatie volgen;
- klinkende eenvoudige ritmes en melodiefragmenten noteren;
- muzikale aspecten onderscheiden, herkennen en benoemen naar aanleiding van klinkende voorbeelden.

Subdomein A2: Analyseren en interpreteren

2. De kandidaat kan:

- muzikale structuren analyseren naar aanleiding van klinkende voorbeelden;
- muzikale processen interpreteren;
- zijn muzikale beleving in verband brengen met de muzikale aspecten, betekenissen en functies van muziek.

Subdomein A3: Muziek en cultuur

3. De kandidaat kan:

- historische ordening aanbrengen in de ontwikkeling van muzikale vormen en genres;
- hem bekende werken plaatsen in de ontwikkelingslijn van muzieksoorten, in een geografische regio en een maatschappelijke context en kan daarbij verbanden leggen tussen cultuurhistorische perioden;
- hem onbekende werken plaatsen op basis van culturele, stilistische, vormtechnische en muziekhistorische argumenten;
- op basis van een probleemstelling een onderwerp uit de muziekgeschiedenis/muziekcultuur uitwerken en daarover verslag doen.

Domein B: Praktijk

Subdomein B1: Zingen en spelen

4. De kandidaat kan:

- een gevarieerd repertoire uitvoeren van één- en meerstemmige vocale en/of instrumentale muziek;
- onvoorbereid een melodie/muziekstuk spelen;
- een melodie treffen.

Subdomein B2: Improviseren en componeren

5. De kandidaat kan muziek improviseren en componeren, vanuit een probleemstelling en met weloverwogen gebruik van muzikale materialen en middelen.

Domein C: Oriëntatie op studie en beroep